www.turkishstudies.net/social

Turkish Studies - Social Sciences

eISSN: 2667-5617

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL BALKAN UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Çalışma Hikayesi Olan Suriyeli Çocukların Eğitim Sorunları Üzerine Nitel Bir Araştırma

A Qualitative Research on Syrian Working Children's Education Problems

Enver Mengü[*] - Ömer Miraç Yaman[**]

Abstract: Children who are defenceles side of the war, are becoming disadvantageous with their process of the forced emigration and also the period of the studies. Emigrant children's education issue has critical importance because of finishing the disadvantages circumstance of studies and having adaptation with society which they live in. Thus, this vulnerable group's process of the education has new difficulties which they have to struggle against them beside the difficulties which they had until reaching. At this point, some non-governmental organisations have significant and unique studies on the purpose of including Syrian children in the education life and standing by them against the difficulties of education process. In this scope of research, association which choosed with purposive sampling had focus group discussion with 4 students and in-depth interview with 17 students which are participating education life instead of working life. This research was found ethically appropriate according to the decision of the social and human sciences research and publication ethics committee, dated 07.12.2021 and numbered 2021/67. Thereafter, in this qualitative research which is conducted with descriptive approach proved the difficulties and struggles which Syrian children's had initially passing from working life to education life and after orientating the education system. Accordingly, it is possible to list the problems in their working life that working hours, working conditions and the hurtful attitudes in working environment. In addition, the problems in Syrian children's education life that the difficulties of the lessons, the hurtful attitudes of the the teachers and the hate speech directed by other students.

Structured Abstract: After the civil war in Syria in 2011, 10 years have passed and the number of Syrians who took as refugee in Turkey has exceeded 3 million. Due to its diameter, in this largest migration wave encountered in Turkey's migration history (Erdoğan, 2015: 342), the ongoing crisis environment in Syria still proceed the migration process. With the prolongation of this process, an intersectional disadvantage is emerged. Because Syrian children, who are already in a disadvantageous position with the migration process due to the war, experience a second disadvantage with the education process which they stay away from.

Syrian children who have already interrupted their education due to the conditions in their home country before seeking asylum, were exposed to the continuation of discontinuity in their education for a

[*]Öğr. Gör., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
Lecturer, İstanbul Medeniyet University, Faculty of Health Sciences, Social Work Department
ORCİD 0000-0001-6871-688X
envermengu@gmail.com
[**] Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
Lecturer, İstanbul University-Cerrahpaşa, Faculty of Health Sciences, Social Work Department
ORCİD 0000-0001-9989-8575
omermirac@gmail.com

Cite as/ Atıf: Mengü, E. & Yaman, Ö.M. (2021). Çalışma hikayesi olan Suriyeli çocukların eğitim sorunları üzerine nitel bir araştırma. *Turkish Studies - Social*, *16*(6), 2059-2075. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.52265
Received/Geliş: 06 August/Ağustos 2021 *Checked by plagiarism software*
Accepted/Kabul: 25 December/Aralık 2021
CC BY-NC 4.0
Published/Yayın: 30 December/Aralık 2021

while due to the demand for both a residence permit document and a document stating their previous education status in Turkey. Although the Temporary Protection Regulation has succeeded in removing bureaucratic obstacles in many dimensions regarding the education of Syrian children, financial difficulties remain as the limiting factor in the education issue. Although, Geçici Koruma Yönetmeliği (the Temporary Protection Regulation) has succeeded in removing bureaucratic obstacles in many points of views regarding the education of Syrian children, financial difficulties remain as the limiting factor for education continuity. As a matter of fact, educational materials and transportation costs can increase the total cost of the school and it puts Syrian families even more difficult economically. For this reason, Syrian families force their children either to work (Çiçekli, 2009: 8) or to marry (Culbertson & Constant, 2015: 19) due to financial inadequacy and economic pressures.

The deprivation which is experienced by Syrian children in education is primarily a matter of fundamental rights. Because, in accordance with the principles that guide policies on immigrant children on the basis of international law, the child has the best benefit (Atasü-Topçuoğlu, 2012: 71-72). Secondly, the deprivation that Syrian children are exposed to in terms of education makes them more prone to harmful groups and habits (Aras & Yasun, 2016: 2). For this reason, the education campaign that started with Geçici Eğitim Merkezleri (the Temporary Education Centers) has gained importance and prevalence in the last period.

Furthermore, while it is relatively important to overcome the obstacles to the education of Syrian children and their access to education, mostly, they are not sufficient. As a matter of fact, Syrian children encounter new problems during the education process. Syrian children which, encounter with a different language structure (İ.H.İ.Ö., 2015: 18), an unfamiliar curriculum accompanied by a foreign teacher (Emin, 2016: 21-22), and generally in overcrowded classrooms (Kirişçi, 2014: 26), enter a chaotic educational process that requires an effort to follow. In this regard, education centers, which are produced by non-governmental organizations and provide reinforcement lessons for Syrian children, have also come to the fore in time, providing them with certain skills along with religious and language education (Culbertson & Constant, 2015: 20).

Within the scope of this research, Syrian children who were brought into education from working life through Yeryüzü Çocukları Derneği (the Earth Children's Association) were discussed. In this context, the difficulties that Syrian migrant children face in their working life in Turkey, the difficulties they face in their education life after being included in the education system in Turkey, and the representatives of Yeryüzü Çocukları Derneği (the Earth Children's Association) in particular and a non-governmental organization in general will be presented.

With the protracted migration process, integration policies have started to become more significant in Turkey. The primary target group of the integration policies is the Syrian children. Because children stand out compared to adults because of their learning skills and adaptability. The critical role of children in adaptation gives its first appearance for the education life. Educational problems of Syrian children will have a direct impact for firstly on school dropout and later on crime rates. For this reason, it is important to make the problems, which they encounter, visible and to highlight examples of solutions. This research is important because of this aspect.

This research is found ethically appropriate according to the decision of the social and human sciences research and publication ethics committee, dated 07.12.2021 and numbered 2021/67. In this study, which was conducted with a total of 17 Syrian children who were brought into education life from working life, qualitative research was preferred as it would provide a descriptive variation by providing the opportunity to see the problems experienced by the children from their own perspective and to convey their experiences in their own language. In the scope of qualitative research, purposive sampling method, which is considered as non-probability sampling method, was preferred. In addition to the observation information obtained by being involved in the education process, in-depth interviews and focus group techniques will be used to reveal the work stories of Syrian children, their ideas about work and education, the problems they encounter in education and the mechanisms they have developed for the problems they encounter.

According to the results, first of all, the majority of children complained about the length of the working period. Secondly, the majority of the children stated that they were very hurt because of the treatment towards them at work. Other answers given by the children on the difficulties of working life were given as “standing”, “carrying heavy things” and “waking up (early) in the morning”.

It is possible to take the difficulties faced by Syrian children in education through three dimensions: lessons, teachers and students. The courses that students say they often have difficulties as Turkish, Literature, Mathematics and English. Participating children claim that as a result of the interviews, teachers deliberately gave them low performance grades in their homework. The most interesting information from the interviews is about the student point of view of the difficulties they experience in education. Because most Syrian students state that their schoolmates are exposed to a lot of hate speech.

Keywords: Social work, Syria, child, education, work, Non-governmental organisation

Öz: Savaşların savunmasız figüranları olan çocuklar, maruz kaldıkları göç sürecinin yanında mahrum kaldıkları eğitim süresiyle de ikinci kez dezavantajlı konuma düşmektedirler. Söz konusu dezavantajlı durumdan kurtulabilmeleri ve içinde bulundukları toplumla uyumlarını gerçekleştirebilmeleri adına göçmen çocukların eğitim meselesi ise kritik önem taşımaktadır. Bu araştırma kapsamında da Türkiye'ye göç etmiş ve çalışma durumunda kalmaları nedeniyle eğitim hayatları sekteye uğramış olan Suriyeli çocukların eğitim meselesi ele alınmıştır. Bu doğrultuda araştırma, Suriyeli çocukları eğitime kazandırmak ve eğitim sürecindeki zorluklarda kendilerine destek olmak amacıyla özgün çalışmalar yürüten Yeryüzü Çocukları Derneğinin uzandığı Suriyeli çocuklarla gerçekleştirilmiştir. Sosyal ve beşeri bilimler araştırma ve yayın etiği kurulu, 07.12.2021 tarihli ve 2021/67 sayılı kararına göre de etik açıdan uygun bulunan bu araştırmada nitel yöntem tercih edilmiştir. Buna göre de amaçlı örneklem yöntemi ve betimleyici bir yaklaşım tercih edilerek yürütülen bu nitel araştırmada, çalışma hayatından eğitim hayatına kazandırılan toplamda 17 öğrenci ile yüz yüze derinlemesine mülakat ve 4 öğrenci ile bir odak grup çalışması gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre de Suriyeli çocukların çalışma hayatlarında karşılaştıkları sorunları; çalışma sürelerinin uzunluğu, çalışma şartlarının ağırlığı ve çalışma ortamında maruz kaldıkları incitici tavırlar şeklinde sıralamak mümkündür. Ayrıca Suriyeli çocukların eğitimde karşılaştıkları sorunlar ise derslerin zorlukları, öğretmenlerin incitici tavırları ve öğrenci arkadaşları tarafından kendilerine yöneltilen nefret söylemi olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal hizmet, Suriye, çocuk, eğitim, çalışma, gönüllü kuruluş

Giriş

Türkiye coğrafi konumunun yanında sosyo-politik niteliklerinden dolayı farklı dönemlerde çeşitli göç dalgalarına maruz kalmıştır. Bu bağlamda İran'da yaşanan rejim değişikliği, Irak'ta ve Ortadoğu'da Saddam Hüseyin rejimi tarafından ortaya çıkarılan kargaşa ve savaşlar ile Sovyetler Birliğinde komünist rejimin çökmesi gibi Türkiye'nin yakın komşularında ortaya çıkan önemli olaylar Türkiye'yi göç alan bir ülke haline getirmiştir (İçduygu & Aksel, 2012: 20). Nitekim 1922 ile 1938 yılları arasında Yunanistan'dan; 1923 ile 1945 yılları arasında Balkanlardan; 1933 ile 1945 yılları arasında Almanya'dan; 1988 yılında Irak'tan; 1989 yılında Bulgaristan'dan; 1991 yılında yine Irak'tan; 1992 ile 1998 yılları arasında Bosna'dan; 1999 yılında Kosova'dan ve 2001 yılında Makedonya'dan göçmen gruplara Türkiye ev sahipliği yapmıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2013: 10-11). Tarihsel olarak görünen son göç dalgası ise yaşadıkları iç savaş sonrası 2011 yılında Türkiye'ye doğru başlayan Suriyeli göçü olmuştur.

Günümüz itibariyle sayıları 3 milyonu aşan, bu bakımdan da çapı ve niteliği yönüyle Türkiye'nin karşılaştığı en büyük göç dalgası sayılan Suriyelilerin (Erdoğan, 2015: 342), ülkelerindeki iç savaşın devam etmesiyle birlikte geri dönme imkanı her geçen gün zorlaşmaktadır. Bu durum ise birçok kitlesel göç örneğinde görüldüğü üzere kalıcılık olasılığını güçlendirmektedir. Nitekim Türkiye'de de bu farkındalıkla birlikte "misafirlik" üzerine inşa edilen önceki politikaların daha sonraları "uyum" üzerine evrildiği görülmektedir (Erdoğan, 2015: 320). Yerli halk ile göçmen halk arasındaki ilişki sorununu, paylaşılan değerler ve ortak kimlikler üzerinden çözme çabası anlamına gelen sosyal uyum (Bartram vd., 2017: 293), göçün ağırlıkla bir yetişkin sorunu olarak görülmesi sebebiyle (Özer vd., 2016: 82), literatürde Suriyeli çocuklar üzerinden görece daha az ele alınmıştır.

Kamuoyunun zor durumda olan ülkenin çocuklarıyla ilgili olarak sıklıkla dile getirdiği iki alan çocukların korunması ve eğitilmesidir. Türkiye'de Suriyelilere yönelik kamuoyu algısı üzerine yapılan bir çalışma ortaya koymaktadır ki diğer konulardan farklı olarak eğitim meselesinde Suriyelilerin desteklenmesi (%72,5) yüksek derecede olumlu karşılanmaktadır (Erdoğan, 2014: 29). Suriyeli çocukların eğitim alması dolaylı yoldan onların korunması anlamına da gelmektedir. Nitekim yerinden edilme durumunun sonucu olarak yaşadıkları travmatik sürecin psiko-sosyal etkilerini azaltan eğitim süreci, Suriyeli çocukların zamanını yapılandırarak onları zararlı faaliyetlerden veya gruplardan korumakta ve kendilerine ev sahibi ülkelerde bir gelecek inşa etmektedir (Aras & Yasun, 2016: 2). Ev sahibi ülkenin geleceğinde yer alabilmesi için de Suriyeli çocukların ev sahibi ülkenin kültürüne uyum sağlaması gerekmektedir. Bunun için de anadilde eğitimleri önemli olmakla birlikte Türkiye'deki Suriyeli çocukların Türkçe müfredat üzerinden (Kirişçi, 2014: 24) ve örgün eğitime dahil edilerek (H.Y.D., 2010: 36) eğitim almaları Türkiye'nin kültürüne uyum sağlayabilmeleri adına kritik önem taşımaktadır. Zira hakim toplumun dilini kullanabilmek uyumu destekleyen bir parametre kabul edilmektedir.

Suriyeli çocukların Türkiye'de eğitim sistemine dahil edilmeleri yalnızca kendileri için önemli işlevler içermemekte, aynı zamanda Suriyeli göçmen grupların geleceğine ilişkin çok boyutlu katkılar sunmaktadır. Nitekim eğitimlerinin ardından Suriyeli çocuklar Türkiye'de ekonomik faaliyet içerisine girerek kendisi, ailesi ve toplumu için refah üretme imkanına ulaşabileceklerdir. Bunun yanında Suriyeli çocukların eğitim sistemine dahil edilmeleri çözüm adına yeterli olmamakta, çünkü yer aldıkları eğitim süreci çözüm bekleyen ciddi sorunlar da barındırmaktadır. Bu çalışma kapsamında Suriyeli çocukların eğitim sistemine dahil edilmeden önce ve dahil edildikten sonra karşılaştığı sorunlar kendi bakış açılarından ortaya konulacaktır.

Suriyeli Çocukların Eğitimi

Uluslararası hukuk temelinde göçmen çocuklar üzerine politikalara yön veren bir takım ilkeler bulunmaktadır: ayrımcılığın önlenmesi; çocuk dostu olunması; çocuğun yüksek yararının gözetilmesi; aile birliğinin korunması ve yeniden sağlanması; sistemden çıkışın insan onuruna ve haysiyetine yakışır biçimde olması (Atasü-Topçuoğlu, 2012: 71-72). Nitekim bu temele dayanarak Türkiye'de İltica ve Göç Mevzuatının 22. Maddesinde de temel eğitim konusunda mültecilere tıpkı vatandaşlara uygulanan muamelenin yapılacağı hükmü doğrudan ibraz edilmektedir (B.M.Y.Y.K. ve İçişleri Bakanlığı, 2005). Ancak Cenevre Sözleşmesinin (1951) ilgili hükmünce Türkiye'ye göç eden Suriyeliler mülteci statüsünde sayılamadığı için (Çiçekli, 2009: 42) Suriyeli çocuklara yönelik eğitim politikası da gecikmeli geliştirilmiştir. İltica gerçekleştirmeden önce kendi ülkelerindeki şartlar sebebiyle eğitimlerine zaten ara veren Suriyeli çocuklar, Türkiye'de de gerek ikamet izni belgesinin gerekse de önceki eğitim durumlarını bildiren belgenin talep edilmesi sebebiyle bir süre eğitimlerindeki süreksizliğin devam etmesine maruz kalmışlardır (H.Y.D., 2010: 34-35).

2014 yılına gelindiğinde Türkiye'de uyum politikaları kapsamında çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği (28. Madde), Suriye'den göç eden çocukların eğitimlerinin Milli Eğitim Bakanlığının kontrol ve sorumluluğunda olacağını belirtmiş, bunun üzerine bakanlık da "Yabancılara Yönelik Eğitme ve Öğretme Hizmetleri Genelgesi"ni hazırlamıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2014). Söz konusu genelge kapsamında Suriyeli çocukların bakanlığa bağlı okullar ile Suriyeli çocuklar için oluşturulmuş olan Geçici Eğitim Merkezlerinde eğitim alabilecekleri belirtilmiştir (Yavuz & Mızrak, 2016: 188). Bunun üzerine Türkiye'de Suriyeli çocuklara yönelik eğitim hizmetleri kapsamlı şekilde planlamaya alınmış, buna göre de Türkiye müfredatını esas alan devlet okulları ve Suriye müfredatını esas alan Geçici Eğitim Merkezleri ile Suriyelilerin açtığı özel okullar olmak üzere üç biçimde eğitim hizmeti gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Emin, 2016: 17). Ayrıca Sivil Toplum Kuruluşları tarafından üretilen ve Suriyeli çocuklara yönelik takviye dersler sunmanın yanında din ve dil eğitimleriyle birlikte belli beceriler de kazandırarak okula uyumlarını gerçekleştiren yaygın eğitim merkezleri de zamanla öne çıkmıştır (Culbertson & Constant, 2015: 20).

Geçici Koruma Yönetmeliği Suriyeli çocukların eğitimiyle ilgili olarak birçok boyutta bürokratik engeli kaldırmayı başarmış olsa da maddi zorluklar eğitim meselesinin önündeki kısıtlayıcı neden olarak durmaktadır. Nitekim eğitim materyalleri ve ulaşım masrafları okulun toplam maliyetini artırarak Suriyeli ailelerin içerisinde bulundukları ekonomik baskıyı daha da ağırlaştırabilmektedir. Bu sebeple de Suriyeli aileler maddi yetersizlik ve ekonomik baskılar nedeniyle çocuklarını ya işe (Çiçekli, 2009: 8) ya da evliliğe zorlamaktadır (Culbertson & Constant, 2015: 19). Özellikle eve ekmek getirme gerekçesiyle eğitimden uzak kalan Suriyeli çocukların ezici çoğunluğunu oluşturan erkekler ağırlıkla fırında, inşaatta ve demirci yanında çırak olarak çalışırken, kız çocuklarının ise tuhafiyecide, kumaşçıda ve bakım işlerinde çalıştığı görünmektedir (Mutlu vd., 2016: 45).

İçinde bulunulan ekonomik zorlukların yanı sıra Suriyeli çocukların okul yerine işe gitmelerinin arkasında başka sebepler de belirtilmektedir. Özellikle daha özel bir eğitim alması gerekirken şartlar sebebiyle aşırı kalabalık sınıflarda eğitim alan çocukların eğitimde verim alamamaları durumu onları aileler tarafından iş hayatına yönlendirmektedir. Eğitim imkanlarının yetersiz kaldığı söz konusu durumlarda da aileye gelir getirmenin yanında beceri kazandırma sebebiyle çalışma durumu tercih edilebilmektedir. (UNICEF, 2015: 10-11). Ayrıca anne-baba yaşlı olduğu veya çalışmalarının önünde fiziksel engelleri bulunduğu için de çocuklarının çalışmasını isteyebilmektedirler (UNHCR, 2013: 38). Bunun yanında küçük yaşta çalışmaya başlamak özellikle kırsal bölgeler için bir kültürel konu olarak da dikkat çekmektedir (UNHCR, 2013: 39). Çalışmak durumunda kalmanın yanında tek ebeveynlik, yüksek hareketlilik, bilgilendirme ve yönlendirme yetersizliği vb. engeller de Suriyeli göçmen çocukların eğitim dışında kalmalarına yol açmaktadır (Coşkun vd., 2017: 29).

Suriyeli çocukların eğitimlerinin önündeki engellerin aşılması ve eğitime erişimleri önemli olmakla birlikte bu süreçte görünür olmayan faktörlerin etkisi de çözüm noktasında gösterilen çabaları kısmen yetersiz bırakmaktadır. Nitekim içerisine girdikleri eğitim sürecinde Suriyeli çocukları yeni bir sorun kümesi karşılamaktadır. Suriyeli çocuklar ev sahibi ülkelerde farklı bir dil yapısıyla (İ.H.İ.Ö., 2015: 18), yabancı bir öğretmen eşliğinde aşina olunmayan bir müfredatı (Emin, 2016: 21-22), sıklıkla aşırı kalabalık sınıflarda (Kirişçi, 2014: 26) takip etme çabası gerektiren kaotik bir eğitim süreci içerisine girmektedirler. Söz konusu kaotik eğitim süreci içerisinde Suriyeli çocuklar bir yandan materyal eksikliği ile mücadele etmeye ve ikinci dil ile verilen dersleri anlamaya çalışırken diğer yandan akademik performanslarını doğrudan etkileyen bir travma süreciyle de baş etmeleri gerekmektedir (Sirin & Rogers-Sirin, 2015: 7). Yerinden edinme duygusunun yanı sıra eğitimlerindeki yıl kayıpları nedeniyle sıklıkla kendi yaş gruplarına uyumsuz öğrencilerle birlikte eğitim almak durumunda kalan Suriyeli çocukların yaşadıkları travma süreci (Culbertson & Constant, 2015: 20), ev sahibi ülkelerdeki diğer çocuklar tarafından uygulanan dışlanma ve zorbalık faaliyetleriyle daha da derinleşebilmektedir (Sirin & Rogers-Sirin, 2015:9).

Suriyeli çocuklar okullarda diğer öğrenciler tarafından "IŞID'çi olmak" şeklinde ibarelere de yansıdığı görülen nefret söylemlerine maruz kalmakta (Mutlu vd., 2016: 32) ve bu dışlanma kimsenin kendileriyle oynamak istememesi gibi zaman zaman sistematik bir hal de almaktadır (Mutlu vd., 2016: 42). Öyle ki diğer birçok konuda yanıtları farklılaşan resmi okul öğretmenleri ile Geçici Eğitim Merkezi öğretmenleri, Suriyeli çocukların psiko-sosyal destek ihtiyacı konusunda güçlü bir uzlaşı sergilemektedirler (Kılıç & Özkor, 2019: 28). Hatta Suriyeli çocuklar üzerinde var olduğu belirgin olan travmatik etkilerin de cinsiyet temelinde değişkenlikler gösterdiği yine öğretmenler tarafından dile getirilmiştir. Buna göre de söz konusu etkilerin erkek öğrencilerde sıklıkla şiddet eğilimi, kız öğrencilerde ise içe kapanma şeklinde kendini dışarıya vurduğu öğretmenler tarafından aktarılmaktadır (Kılıç & Özkor, 2019: 41).

Fiziksel entegrasyonları sosyal entegrasyonlarından önce görülen Suriyeli çocukların böylelikle rehabilitasyon süreçlerinin sapması mevcut kırılganlıklarını artırabilmektedir (Yavuz &

Mızrak, 2016: 179). Bu kırılgan yapılarıyla aldıkları eğitim sürecinde ise öğrenci, veli ve öğretmen tarafından Suriyeli çocukların kabullenilmemesi durumu, eğitime başlamakta birçok engeli aşarak gelen Suriyeli göçmen çocukların ötekileştirme, sosyal dışlanma ve hatta akran zorbalığı üçgeninde okul terkine kapı aralamaktadır (Coşkun & Emin, 2016: 40).

Araştırmanın Amacı ve Önemi

İnsani ve hukuki temelde eğitime erişim hakkı bulunan Suriyeli göçmen çocuklar, Türkiye'deki eğitim süreçlerinde ciddi zorluk ve sorun yumağıyla karşılaşmaktadır. Bu çalışma Türkiye'deki eğitime kazandırılma ve eğitime devam etme süreçlerinde Suriyeli çocukların karşılaştıkları sorunlar ortaya konulacaktır.

Söz konusu temel soru etrafında çalışma süresince şu alt sorulara yanıt aranmıştır:

- Suriyeli göçmen çocukların Türkiye'de eğitim sistemi içerisine dahil olmadan önceki çalışma hayatlarında karşılaştıkları zorluklar nelerdir?
- Suriyeli göçmen çocukların Türkiye'de eğitim sistemi içerisine dahil olduktan sonra eğitim hayatlarında karşılaştıkları zorluklar nelerdir?
- Suriyeli göçmen çocukların eğitimlerini destekleyen özelde Yeryüzü Çocukları Derneği genelde ise gönüllü kuruluşların çalışmalarına yönelik bakışları nasıldır?

Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitimi konusunda bürokratik belirsizlikler büyük ölçüde aşılmıştır. Okuldan dışarıda kalmanın Suriyeli çocukları ihmal ve istismara açık hale getirdiği düşüncesiyle (Mutlu vd., 2016: 45), bu çocukların eğitim sistemine dahil edilmeleri kritik önem taşımaktadır. Bunun yanında Suriyeli çocukları yalnızca eğitime başlatmak çözüm adına yeterli olmamakta ve başlatıldıkları bu eğitim sürecinde de unutulmamaları gerekmektedir. Özellikle Suriyeli göçmenlerin Türkiye toplumuna ve kültürüne yönelik uyum süreçlerini kolaylaştırma adına bu çocukların eğitim sistemi içerisinde maruz kaldıkları sorunların da ele alınması meselenin önem taşıyan ikinci boyutunu oluşturmaktadır. Bu boyutlar çerçevesinde araştırma, Suriyeli çocukların eğitime dahil olmadan önce ve dahil olduktan sonra karşılaştıkları sorunları onların bakış açısıyla ortaya koymaktadır.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Modern devletin 1980 sonrası yaşanan değişimle birlikte kullanmaya başladığı ve sosyal dışlanma ile sosyal uyum meselelerini de ele alırken öne çıkardığı yeni araçlardan birisi olan Sivil Toplum Kuruluşları (Akbaş, 2016: 342), hak ve ihtiyaç temelli olmak üzere iki farklı faaliyet biçimi göstermektedir (Mackreath & Sağnıç, 2017: 12). Suriyeli çocukların eğitimine yönelik ilave kaynak temininde çalışmalar yürütmesi nedeniyle ihtiyaç temelli faaliyet yürüttüğü savunulabilecek olan söz konusu Sivil Toplum Kuruluşlarının bir anlamda çatlakları dolduran bir çimento işlevi gördüğü anlaşılmaktadır (Mackreath & Sağnıç, 2017: 25). Bu kapsamda Türkiye'de yeni araçlar içerisinde yer alan Sivil Toplum Kuruluşlarının, Suriyeli meselesine özel önem atfettiği bilinmekte ve Suriyeli çocukların eğitimlerinde kurulan derneklerden biri olarak Yeryüzü Çocukları Derneği öne çıkmaktadır.

Yeryüzü Çocukları Derneği 2016 yılında kurulmuş olup, 150 tanesiyle ilişkiyi aktif sürdürdükleri yaklaşık 200 Suriyeli mülteci çocukla çalışma yürütmektedir. Önceden aldıkları eğitimlerine göre gruplara ayırdıkları çocukları kendi yaşıtlarının seviyesine gelinceye kadar kurs eğitimine almakta ve mesafe kapandıktan sonra da okula taşımaktadırlar. Okul eğitimleri sürecinde de takviye derslerle onları desteklemektedirler. Bu çalışmalarının içerisinde özellikle "Onun İşi Okumak" adlı projeleri, bir araştırma konusu olmak yönüyle dikkat çekicidir. Nitekim bu proje

kapsamında, çalışan ve çalıştıkları için eğitimden mahrum kalan Suriyeli çocukları yeniden eğitime kazandırmak hedeflenmiştir. Bunun için dernek, bir yandan birkaç tane Suriye okulu ile iletişime geçerek diğer yandan da ev ev dolaşarak çok sayıda Suriyeli işçi çocuğa ulaşmıştır. Dernek bu çalışması kapsamında çocuklar için ailelere maddi destekte bulunmanın yanında takviye dersler de vererek çocuklara hem kaybettikleri eğitim yıllarını telafi imkanı sunmuş hem de çocukların yaşıtlarından geri kalmamalarını sağlamıştır. İki mekanda eğitim veren derneğin Fatih şubesi liseli öğrencilerine, Küçükçekmece şubesi ise ilk ve ortaokul öğrencilerine yönelik farklı programlarda eğitim vermektedir.

Türkiye'de işgücü piyasasından eğitim sistemine kazandırılan Suriyeli göçmen çocuklar üzerine yapılan bu araştırmada, çocukların yaşadıkları sorunları kendi perspektiflerinden görebilme ve deneyimlerini kendi dillerinden aktarma imkanı sunarak betimsel bir zenginlik sunacağı için nitel araştırma tercih edilmiştir. Nitel araştırma kapsamında ise olasılıklı olmayan örneklem yöntemi sayılan amaçlı örneklem yöntemi kullanılmış ve bu amaçla Yeryüzü Çocukları Derneği üzerine bir inceleme yapılmıştır. Sonuç olarak betimleyici olmanın yanında keşfedici türde olan bu çalışma kapsamında, Yeryüzü Çocukları Derneği'nde eğitim alan Suriyeli göçmen çocukların çalışma hikayeleri, çalışma ve eğitimle ilgili fikirleri, eğitimde karşılaştıkları sorunlar ve karşılaştıkları sorunlara yönelik geliştirdikleri mekanizmalar ortaya konacaktır.

Çalışma Grubu

Yeryüzü Çocukları Derneği, çalışma hayatından eğitim hayatına kazandırma hedefiyle başlangıçta 7 lise ve 14 ortaokul öğrencisini programa almıştır. Ancak süreç içerisinde 3 ortaokul öğrencisi dernekle iletişimini kopardığından programı sonuna kadar takip eden toplamda 18 öğrenci bulunmaktadır. Bu 18 öğrenciden 1 ortaokul öğrencisi görüşmeye katılmak istemediğini belirtmiştir, bu yüzden de örneklem kapsamında 17 Suriyeli çocuk saptanmıştır.

Tablo 1: Suriyeli Çocukların Eğitim Durumu

	Kullandığı İsim	Yaşı	Beklenen Sınıfı	Bulunduğu Sınıfı
1	Abdullah	14	8	6
2	Abdullah	16	10	10
3	Ahmet	13	7	7
4	Ayşe	17	11	10
5	Bedir	12	6	6
6	Halid	13	7	5
7	Heysem	13	7	5
8	Kadir	17	11	11
9	Mahmud	16	10	8
10	Meryem	16	10	10
11	Mesih	13	7	6
12	Muhammed	14	8	7
13	Mustafa	16	10	9
14	Münzir	13	7	7
15	Ömer	12	6	6
16	Salah	15	9	9
17	Yusuf	16	10	10

Tablo-1 ile aktarıldığı üzere 11 yaşında 5, 12 yaşında 6, 13 yaşında 7, 14 yaşında 8, 15 yaşında 9, 16 yaşında 10, 17 yaşında 11 çocuk şeklindedir. Ancak çalışmada 12 ile 17 arasında yaşları değişen Suriyeli çocukların ortaokula gidenlerinden 5 tanesi 13 yaşında, 2 tanesi 12 yaşında, 2 tanesi 14 yaşında ve 1 tanesi de 16 yaşındadır. Liseye giden öğrencilerin ise 4 tanesi 16 yaşında, 1 tanesi 15 yaşında ve 2 tanesinin de 17 yaşında olduğu görülmektedir.

Yaşları ile bulunmaları beklenen eğitim seviyesi arasındaki ilişki için tabloya bakıldığında Bedir, Ömer, Ahmet, Münzir, Salah, Abdullah, Meryem, Yusuf ve Kadir'in eğitim almaları gereken sınıflarda yer aldıkları görülürken Mesih, Muhammed, Mustafa ve Ayşe'nin yaşıtlarından 1 sınıf, Halid, Heysem, Abdullah ve Mahmut'un ise yaşıtlarından 2 sınıf geride oldukları anlaşılmaktadır. Her ne kadar ortaokul öğrencisi dense de görüşmelerden de aktarıldığı üzere gerek Suriye'de savaş sebebiyle gerekse de Türkiye'de çalıştıkları için eğitimlerde yıl kayıpları yaşamış olan çocukların büyük çoğunluğu lise okuması gerekirken ortaokula gitmektedir.

Görüşmelerde elde edilen başka bir bilgi ise öğrencilerin yıl kayıplarını bir miktar telafi edebilmek adına bir sınavla yeterlilikleri ölçülmüş ve birkaç sınıf atlamalarına izin verilmiştir. Buna cesaret edemeyen öğrenciler veya sınavdan iyi puan alamayanlar da eğitimde geride kalmışlardır. Yapılan görüşmelerde eğitim kaybının ya Suriye'de yaşanan savaş nedeniyle olduğu ya da Türkiye'de çalışmak durumunda olmalarından kaynaklandığı bilgisine ulaşılmıştır. Ayrıca Meryem Türkiye'de okula gitmemesinin sebebi olarak başlangıçta Türkiye'deki okulların kabul etmemesini, kabul edenlerin ise başörtülerini çıkarmalarını talep etmelerini aktarmıştır.

Tablodan da görüleceği üzere çocukların cinsiyeti ağırlıkla erkektir. Bu durum çalışma gerekçesiyle eğitimden uzak kalan Suriyeli çocukların ezici çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu bilgisini (Mutlu vd., 2016, s. 45) desteklemektedir. Çocukların gittikleri okul türlerine bakıldığında ise 14 tanesinin İmam-Hatip ortaokuluna veya lisesine gittikleri, aralarında yalnızca Bedir, Muhammed ve Münzir'in düz ortaokula gittikleri öğrenilmiştir. Buradan da görülmektedir ki kız öğrenciler için tercih imam-hatip olmuştur.

Verilerin Toplanması

Çalışma hayatından eğitim hayatına kazandırılan Suriyeli göçmen çocukların Türkiye'deki karşılaştıkları eğitim sorunları üzerine yapılan bu nitel araştırma ilk olarak etik kurulu tarafından incelenmiştir. Buna göre sosyal ve beşeri bilimler araştırma ve yayın etiği kurulu 07.12.2021 tarihli ve 2021/67 sayılı kararına göre de etik açıdan uygun bulunan bu araştırmada amaçlı örnekleme yöntemi (Balcı, 2011, s. 102) tercih edilerek Yeryüzü Çocukları Derneği üzerinden katılımcılara ulaşılmıştır. Saha çalışmasının öncesinde katılımcıların savaş sonrası oluşan hassas duygu durumları göz önünde bulundurularak derneğin mevcut programı kapsamında katılımcılara 90 gün boyunca okul eğitimine takviye ders verilmiş ve bu yolla ilişkiye doğallık kazandırılmaya çalışılmıştır. Yine etik olması ve yine hassas duygu durumlarını gözetmesi açısından da araştırma sonrasında derneğin belli organizasyonlarına katılım gerçekleştirilmiştir.

Sosyal bilimlerdeki paradigma kaymasının bir sonucu olarak göç çalışmalarının özneye yönelmesi ve bu yolla da göçmeni, öznelliğini, ilişkilerini ve yaşam alanını keşfetmesi (Akbaş, 2016: 349), derinlemesine mülakat tekniğini öne çıkarmaktadır. Bu doğrultuda yüz yüze yapılan birebir görüşmelerde açık uçlu sorulardan oluşturulmuş bir yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakat tekniğinin tercihi ise kendi öznel deneyimlerini aktararak zengin bir veri kümesi ortaya çıkarmaktır. Mülakat formundaki araştırma soruları derneğin psiko-sosyal destek birimi tarafından incelenerek belli revizyona götürülmüştür.

Bunun yanında birden fazla yöntemin kullanılarak veri zenginliği oluşması hedefiyle görüşme gerçekleştirilen liseli grupla bir odak grup çalışması da yapılmıştır. Odak grup görüşmesinde, sorular bireysel görüşmelerden hareketle araştırmacı tarafından tasarlanarak katılımcıların birbirleri arasındaki etkileşimi gözlemlemenin yanında birbirlerini görüşme sürecinde açmaları sebebiyle akıcı ve anlamlı olmuştur. Her iki görüşme de katılımcıların toplumsal

ortamlarındaki ilişkilerini etnografik olarak gözlemleme imkanı tanıdığı için derneğin iki şubesinde gerçekleştirilmiştir.

Toplamda 17 çocuk ile yapılan bu çalışmada çocukların kendilerini daha iyi ifade etmelerine imkan verme amacıyla Türkçesi iyi seviyede olan 2 tane tercüman yardımcı olmuştur. Çocukların Arapça cümleleri tercüme edilerek burada tercüme haliyle aktarılmıştır. Bunun yanında Türkçe konuşmayı tercih eden çocukların cümlelerinde görülen anlatım bozukluklarını gidermek için araştırmacı tarafından parantez içinde kelimeler eklenmiştir. Son olarak da lise öğrencileriyle derneğin Fatih merkezinde, ortaokul öğrencileri içinse derneğin Küçükçekmece merkezinde yapılan bu görüşmelerde çocukların kişisel bilgilerine yer verilmemesi için kendilerine isimlerinden farklı bir isim seçmeleri istenmiş, tamamının izni dahilinde de bu isimler üzerinden ses kaydı alınmıştır. Birebir görüşmelerden ve odak grup çalışmasından elde edilen bu veriler deşifre edildikten sonra açık uçlu kodlama yoluyla tema oluşturulmuştur. Açık uçlu kodlamada *"araştırmacı, temaları belirler ve veri yığınını kategorileri ayırmak için ilk girişiminde başlangıç kodlarını kararlaştırır"* (Neuman, 2014: 664) ve açık uçlu kodlama, *"araştırmacının veri toplarken kendine yazdığı analitik notlara veya kısa notlara kadar uzanır"* (Neuman, 2014: 667). Bu kapsamda genel temalar ortaya konduktan sonra örüntü kodlama yoluyla (Balcı, 2011: 294) ikincil bir değerlendirme yapılarak veriler toplamda üç temel tema altında aşağıda aktarılmıştır.

Bulgular

Demografik Görünüm

Ne zamandan beri Türkiye'de olduklarına baktığımızda ise 2 ile 5 yıl arasında değişen bir süreç olduğu görülmüştür. 5 yıldır Türkiye'de olan çocuk sayısı 3, 4 yıldır Türkiye'de olanların sayısı 10, 3 yıldır olanların 1 ve 2 yıldır olanların sayısı ise 3 olarak görünmektedir. Bu durumda 4 yıldır Türkiye'de olan çocukların yoğunluğu dikkat çekmektedir. Göç sürelerinin farklılığı ve göç süreçlerinin anlamlı veriler taşıdığı düşünülmüştür fakat katılımcıların çocuk olması ve henüz göçle karşılaştıkları travmanın yenilenmesi riski sebebiyle bu mesele üzerine gidilmemesi tercih edilmiştir.

Çocuklar için incitici olacağı düşünülen başka bir konu ise anne ve baba durumlarıdır. Bunun çocukların cevaplarından dolaylı şekilde çıkarılması hedeflenmiş ve kendilerine kimlerle birlikte kaldıkları sorulmuştur. 17 katılımcı çocuğun 5 tanesi evde babalarının ismini anmamış, hatta 1 tanesi savaşta öldüğünü söyleyerek duraksamıştır. Hane halkının da 3 ile 9 arasında değiştiği çocukların ağırlıkla 8 kişi ile bir evde kaldıkları öğrenilmiştir. 6 katılımcı çocuk 8 kişilik hanede kaldığını, 4 katılımcı çocuk 6 kişilik hanede kaldığını, 2'şer katılımcı çocuk 5 ve 4 kişilik hanede kaldığını, 1'er katılımcı çocuk ise 9, 7 ve 3 kişilik hanede kaldığını belirtmiştir.

Katılımcı çocukların durumunu doğrudan etkileyen başka bir soru ise evin geçimini kimin üstlendiği olmuştur. Buna göre alınan yanıtlarda ağırlık olarak 5 katılımcı çocuğun yalnızca babasının çalıştığı, 4 katılımcı çocuğun babası ve abisinin çalıştığı, 4 katılımcı çocuğun yalnızca abisinin çalıştığı, 2 katılımcı çocuğun yalnızca annesinin, 1'er katılımcı çocuğun ise baba ve annesi ile abi ve annesinin çalıştığı görülmüştür. Yine alınan yanıtlarda çalışanların 14 sayı ağırlığıyla tekstil fabrikasında işçi olarak çalıştığı, 3 tanesinin terzilik, 2 tanesinin esnaflık, 2 tanesinin inşaat işçiliği, 2 tanesinin öğretmenlik ve 1 tanesinin de tercümanlık yaptığı bilgisine ulaşılmıştır. Bu meslek içerisinde ise çok az değişiklik olduğu, çoğunluğunun diploma uyumsuzluğu sorunuyla karşılaşmadığı çünkü işçi oldukları öğrenilmiştir. Yalnızca Suriye'de üniversite eğitimi alan abi veya ablaların Türkiye'de kardeşlerinin okuması için işe girdikleri ve hatta bu çalışan çocuklar arasından da böyle bir fedakarlığa giden katılımcıların bulunduğu keşfedilmiştir.

Çocukların aileleriyle birlikte yaşadıkları ilçelere bakıldığında ise farklılığın fazla olmadığı görülmektedir. Bir tane Fatih ve bir tane Esenler'de ikamet eden çocuğun yanında 5 katılımcı çocuğun Esenyurt'ta, 10 çocuğun ise Bağcılar'da ikamet ettiği bilgisine ulaşılmıştır. Bu ise göçmen

ağlarına dikkatleri çekmektedir. Nitekim farklı ilişki gruplarıyla gerçekleşen sosyal bağlar bir araya gelerek sosyal ağları oluşturmaktadır. Göç tecrübesiyle şekillenen sosyal bağlar ise zaman zaman uluslararası sınırların ötesine taşınan göçmen ağları oluşturur (Bartram vd., 2017: 205). Göçmen ağları dernekle iletişim kurma sürecinde de görünür olmaktadır.

Çalışma Hikayeleri: "Ne zaman gün bitecek"

Türkiye'de mülteci eğitiminin önündeki en büyük engel, ailelerin yerinden edilmişliğin sonucu olarak yaşadıkları fakirlik durumudur (Yavuz & Mızrak, 2016: 193). Bu durum ise çocukların eğitim hayatı yerine çalışma hayatına girmelerine ve işçi olmalarına yol açmaktadır. Çocuk işçiliğinin ciddi yoğunluk kazandığı Suriyeli göçmen aileler içinde katılımcı çocuklara çalışma hayatlarına dair soru sorularak çalışırken yaşadıkları zorlukları aktarmaları talep edilmiştir. Bu noktada fark edilen bir durum göç süreci daha eskiye dayanan çocuklar daha açık şekilde konuşurken göç süreci diğer çocukların yanında daha erken bir döneme denk gelen çocuklar ise kendilerine Arapça konuşma seçeneği verilmiş olsa bile detaylı yanıt vermekten kaçınmışlardır.

Öncelikle çocukların çalışma sürelerinin farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. İlk olarak 1 yıldan daha az süreyle bir işte çalışan çocukların öne çıkan isimleri şunlardır: Bedir (12 yaşında), Heysem (13 yaşında), Mahmud (16 yaşında), Mesih (13 yaşında), Münzir (13 yaşında), Ömer (12 yaşında), Salah (15 yaşında). Bir ve iki yıl bir işte çalışan çocuklar ise Abdullah (14 yaşında), Ahmet (13 yaşında), Halid (13 yaşında), Muhammed (14 yaşında), Kadir (17 yaşında), Yusuf (16 yaşında). Son olarak 3 yılın üstünde çalışan çocuklar olarak da Abdullah (16 yaşında), Ayşe (17 yaşında), Meryem (16 yaşında) ve Mustafa (16 yaşında) isimleri öne çıkmaktadır. Çalıştıkları iş alanlarına bakıldığında ise 17 çocuğun 10 tanesi tekstil, 1 tanesi kozmetik ürün fabrikasında işçilik yaptıklarını söylerken diğer çocuklar ise elbise mağazası, terzi veya peynirci dükkanında çalıştıklarını belirtmiştir.

Çalışırken kendilerini en çok zorlayan durumun ne olduğu sorulduğunda çocukların büyük çoğunluğu çalışma süresinin uzunluğundan şikayet etmiştir.

> *"…En çok süre zorlamıştı (beni)[1]. Biraz sürede zorlanmıştım… 12 saatti. 12 saat çalışıyordum… İlk başladığımda zorlanıyordum. Çünkü yani işi bilemiyordum. Mesela ben yoruluyordum, biraz oturuyordum. Patron da biraz kızıyordu, "oturma" diyordu, "bu işi yap, bu işi yap" diyordu…" (Ahmet, 13).*

İkinci olarak çocukların yine büyük çoğunluğu iş yerinde kendilerine yönelik muameleden dolayı çok incindiklerini ve ikinci olarak kendilerini bu tavrın yıprattığını vurgulamışlardır:

> *"…En küçük olduğum için, biraz da öyle çok Türkçe bilmediğim için, bayağı eziyet çekiyordum. Bayağı. Bazı şeyler var onları da anlatmak istemiyorum aslında. Bayağı zor oluyor. Mesela acayip bağırıyorlardı, çok kızıyorlardı. Her şeye yani. Kafamızı biraz böyle yapsak (kafasını yana çeviriyor) hemen bağırıyordu "nereye bakıyorsun" diye…" (Meryem, 16).*

Kötü muamelenin zaman zaman şiddete döndüğü de yine yapılan görüşmelerden ortaya çıkmıştır. Örneğin Ömer (12) görüşmemizde *"Türkçede zorlanıyordum. Mesela "işçi bunu bana getir" diyor. Anlamadığım için dövüyordu. Vuruyordu…"* verdiği yanıtla bunu ifade etmiştir. Yine bir önceki konuşmasının devamında Meryem, *"Bir tanesi beni dövmüştü. Tokat atmıştı felan (sesi titredi). Ben de susmuştum yani. Anneme de söylemedim hiç kimseye de anlatmadım. Kardeşlerim için sustum"* diyerek bu kötü muameleye rağmen neden çalışmaya devam ettiğini aktarmıştır.

Çocuklar tarafından çalışma hayatının zorlukları üzerine verilen diğer yanıtlar "ayakta durmak", "ağır şeyler taşımak" ve "sabah (erken) uyanmak" şeklinde aktarılmıştır. Özellikle sabah uyanma durumunu Mustafa (16) şu sözlerle ifade etmiştir: *"Her gün sabah uyanmak. İşte… Ne zaman gün bitecek, onu çok düşünüyordum mesela. Çok çalışmaktan dolayı, yorulmaktan*

1 Parantez içlerinde eklenen kelimeler, okuyucunun anlamasını kolaylaştırma amacıyla yazar tarafından metne dahil edilmiştir ve bundan sonra da devam edilecektir.

dolayı…". Bunun yanında iş yerinde 2 yıl çalışmış olan Muhammed (14), Meryem (16) ve Ayşe (17) çalışma hayatında kendilerini en çok zorlayan durumun okula gitmemek olduğunu söylemişlerdir:

> *"Neden bir tek ben. İşe giderken çocukların okula gittiğini görüyorum. Bazen de minibüste öğrenci misin (diye soruyor), "hayır değilim" (diyorum). İçimden gerçekten böyle hasret kalıyordum… Ağlıyorum bazen. Gerçekten Allah'a çok dua ettim, inşallah ben okula gidim de çalıştığım yerde işçi olarak değil öğretici olarak çalışim diye…" (Ayşe, 17).*

> *"Tabi okula gitmemek çok zor oluyordu. Baya hasret kaldım. Önce hiç okulun kıymetini bilmezdim. Ben biraz tembellerdeyim aslında. Sonra tabi okulu bıraktıktan sonra… Hani insan böyle sanki aç olur ya… Ben de ilk okula gidince böyle hissetmiştim (gözleri doldu). Gerçekten çok zor. Çok zor" (Meryem, 16).*

Çalıştıkları için eğitimlerine ara vermek zorunda kalan Suriyeli göçmen çocuklar, okula tekrar dönmelerinde kendilerine destek olan Yeryüzü Çocukları Derneği için müteşekkir olduklarını belirtmişlerdir. Görüşmeye dernekle ilgili sorularla devam edildiğinde öncelikle derneğin çocuklara ulaşma sürelerinin farklılaştığı anlaşılmaktadır. 3 yıldır Suriyeli çocuklara eğitim desteği vermeyi sürdüren derneğin 3 yıldan beri iletişim halinde olduğu ilk öğrencileri Abdullah (14), Bedir (12), ve Halid (13), 2 yıldır dernekle iletişimde olduğunu söyleyen öğrencilerin isimleri ise Ahmet (13), Muhammed (14), Münzir (13), Abdullah (16), Ayşe (17), Meryem (16), Salah (15). Heysem (13), Mesih (13), Ömer (12), Kadir (17), Mustafa (16) ve Yusuf'un (16) aralarında bulunduğu yeni öğrenci grubunun içerisinde en yeni üye ise henüz 6 aydır birlikte çalışma yaptıkları Mahmud'dur (16).

Çocukların dernek ile iletişim kurmalarında çoğunlukla tanıdıkları aracıların etkili olduğu bilgisine ulaşılmıştır. 8 çocuk ya akraba, ya komşu ya da arkadaş yoluyla derneği duyduğunu belirtirken 4 çocuk ise kardeşleri Arap okuluna giderken eve bir form getirdiklerini ve bu formda eğitimden uzak kalan çocukların bilgilerini talep ettiklerini, bu form aracılığıyla derneğe ulaştıklarını söylemişlerdir. Bu yöntem ise Yeryüzü Çocukları Derneği'nin Arap okullarıyla yürüttüğü "Onun İşi Okumak" adlı projesinin bir stratejisidir. Derneğin kullandığı diğer bir strateji ise kendilerine seçtikleri Bağcılar ve Esenyurt'ta Suriyeli hanelerin kapılarını çalmaktır. Nitekim 4 öğrenci de evlerine gelen dernek çalışanlarının kendilerine okumak isteyip istemediklerini sorarak isteyenleri okula yazdırdıklarını ve eğitimde kalmaları için aileye belli bir miktar aylık para ödediklerini aktarmıştır. Paranın yanında eğitimleri için destek kursları veren derneğin, ayrıca çeşitli kırtasiye malzemeleri ve kitap konusunda öğrencilere yardımcı olduğu, bayramlarda kıyafet bile aldıkları bilgisine ulaşılmıştır. Bunun yanında derneğin en dikkat çeken hizmeti ise savaş durumu ve göç sonrası yaşadıkları travmaları atlatmaları için çeşitli geziler düzenlemek ve eğitimlerinde oyunlarla çocukları eğlendirmektir:

> *"…Arkadaşımız(la) da (tercümanı kastediyor) mesela bazı oyunlar oynuyoruz. Etkinlikler yapılıyor. Ve ders yapıyoruz. Bu da çok güzel bir şey oluyor. Mesela okulda anlamadığımız bir şey (olunca) orada anlatmıyoruz burada kursta hocalara anlatıyoruz… Burada kendimizi rahat hissediyoruz…" (Ahmet, 13).*

Resim: Yeryüzü Çocukları Derneği Küçükçekmece Eğitim Merkezi

Bedir'in (12) *"...Eğleniyoruz. Yani ücretsiz şeyler bize yapıyor(lar). Burası(nı) okuldan daha çok seviyorum."* şeklinde yaptığı karşılaştırmalı paylaşımına Muhammed (14) *"Bura(da) konuştuğun zaman birisi (seni) duyar, orda konuştuğun zaman hiç bi şey"* şeklinde destek vermiştir. *"Dernek olmasaydı ben şimdi işteydim"* diyen Salah (15), derneğin kendisine vermiş olduğu imkan için de *"Ben şimdi işte çalışıyor olsam sadece ortacı kalcaktım. Ama şimdi her şey olabilirim. Hoca olabilirim mühendis olabilirim"* şeklinde aktarmıştır. Bu şekilde derneğin kendilerine sağladığı fırsat eşitliğinden çok etkilendiğini belirten Kadir şunları söylemiştir:

> *"Ben de bu işi devam ettirmek istiyorum. Çünkü ben de okumaktan mahrum oldum. Ben de okumayan çocuklar(a) okuma şansı vermek istiyorum… Bütün mazlum insanlara yardım etmek isterim bu konuda…" (Kadir, 17).*

Eğitim Zorlukları: "Ne dersi olduğunu bile bilemiyordum"

Yeryüzü Çocukları Derneği'nin Suriyeli çocuklara önemli destekleri olsa da eğitimlerinde karşılaştıkları ciddi sorunlar göze çarpmaktadır. Bedir'in (12) *"Yeni sınıfa girdim. Hiçbir şey bilmiyom. Yeni arkadaşlar. Hiçbirini tanımıyorum. Kimse benimle konuşmuyor. Sıkıcı"* cümleleriyle betimlediği eğitimde Suriyeli çocukların karşılaştıkları zorlukları dersler, öğretmenler ve öğrenciler olarak üç boyut üzerinden ele almak mümkündür.

Ders kapsamında öğrencilerin sıklıkla zorlandıklarını söyledikleri dersler Türkçe, Edebiyat, Matematik ve İngilizce olarak öne çıkmaktadır. Derslerde yaşadıkları zorlukların üstesinden gelmede ise derneğin kendilerine sağladıkları ders takviyelerine işaret etmektedirler:

> *"Şimdi ilk önce dil olarak sıkıntı çekiyordum, dil sıkıntısı çekiyordum… Mesela hoca ders anlatırken hiç bir şey anlamıyordum, özellikle edebiyat dersinde. Ne dersi olduğunu bile bilemiyordum…" (Kadir, 17).*

Suriyeli öğrencilerin karşılaştığı derslerdeki zorlukların dil ve müfredat engelinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu durumda bu öğrencilerin üst sınıflardan derslerinde nispeten başarılı bir abi veya abla ile eşleştirilmeleri yoluyla kurulacak olan "okul kardeşliği sistemi" (Atasü-Topçuoğlu, 2012: 76) işlevsel olabilmektedir.

"Okula ilk girdiğimde dilde zorlanıyordum, yani Türkçeyle. Hatta matematikte zorlanıyordum, yani ben eğitimi üç yıl bırakmış biriyim, çok zorlandım… Evet tekrardan hatırlaması zor oldu... Kafama taktım, yani istedim, gayret gösterdim. Tabi ki derneğin sayesi(nde)…" (Abdullah, 16).

Katılımcı çocuklarla yapılan görüşmelerin sonucunda öğretmenlerle olan ilişkileri de eğitim hayatlarında ciddi zorluk olarak öne çıkmaktadır. Ayşe (17) ve Salah (15) öğretmenlerin ödevlerinde kendilerine kasıtlı şekilde düşük performans notu verdiğini iddia etmektedirler. Salah (15), düşük notun sebebini sorguladığında öğretmenden yanıt alamadığını söylerken Ayşe (17) ise şu kötü anısını paylaşmıştır: *"…Hocam ben öyle o kadar güzel bi ödev hazırladım, yani o kadar düşük performans verdiniz bana (dedim). Benim yüzüme bağırıp "tüü" dedi, "bana pazarlık falan yapma puanlarla ilgili". O kadar beni üzdü (ki) eve gidene kadar ağlıyordum…".* Yusuf (16) da benzer şekilde öğretmenlerin tavırlarından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir: *"…Okulda hiç Suriyelilere özel davranış yok. Anlamadığımda mesela ya da sorduğumda, iyi davranış yok. Yani mesela hoca der ki "Suriyeliler anlamıyor" mesela, "onlar ne işe yarıyorlar" öyle şeyler der…"*

Yapılan görüşmelerden en ilginç bilgiler ise eğitimde yaşadıkları zorlukların öğrenci boyutuyla ilgili olanıdır. Çünkü çoğu Suriyeli öğrenci, kendi okul arkadaşlarının bir çok nefret söylemine maruz kaldığını belirtmektedir. Zamanla dili öğrenerek bunu biraz aşsalar da toplumda medya yoluyla yaygın olarak Suriyelilerle ilgili söylenenlerin bu çocuklara doğrudan aktarıldığı öğrenilmiştir.

"Kavga oluyor, yani küçük bir kavga. Mesela bazen eşyalarımı çalıyorlar ve kavga çıkarıyorlar... Bilmiyorum... Dalga geçiyorlar evet ama geçen sene daha fazla dalga geçiyorlardı bu sene yani alıştım ve Türkçe öğrendim yani cevap verebilirim, yani kendimi savunabilir bi durumda oldum…" (Abdullah, 16).

"Ben oturup sana bakabilir miyim yazamıyorum diyorum, bazıları böyle defteri çekiyor. Bu ben(i) çok üzüyor… Ben onların yerin(d)e olsam onların yerine de yazarım…" (Ayşe, 17).

Bunun yanında Suriyelilerin henüz çocukken tanık oldukları ve travmasını yeni yeni atlatmaya çalıştıkları savaşı da öğrenci arkadaşlarının hatırlattıklarını görüyoruz. Suriyeli çocukların ise bu sorunun üzerine gitmek istemedikleri, çünkü onları yetersiz gördükleri anlaşılmaktadır:

"…Mesela "sen Suriye'ye niye gitmiyorsun git savaş" (diyorlar)... Ben cevap vermiyorum onlara. Boşver diyorum… Kavga olmasın diye... Çünkü kavga etmeyi hiç sevmiyorum…" (Salah, 15).

Kendileriyle yapılan görüşmelerde akranları veya öğretmenleri tarafından maruz kaldıkları şiddeti ülke genelindeki şiddet kadar yıpratıcı olarak gördüğünü belirten Suriyeli çocukların psiko-sosyal durumları da diğer ihtiyaçlar gibi insani müdahale sorumlulukları arasına dahil edilmelidir (Martinez, 2013: 21).

"…Mesela Suriyeli(lere) karşı geliyo(r)lar, "biz sizi istemiyoruz" falan diye söylüyo(r)lardı. "İstemiyoruz sizi ülkenize dönün" diyolar. Böyle diyolar… Onlar bilmedikleri için ben bi şey demiyorum… Yani savaşı, nası olduğunu falan. Ya da bence televizyonda yanlış haberler vermiş de olabilirler ya da yanlış duymuş olabilirler…" (Mustafa, 16).

Ayrıca "Suri" diye çağırarak Suriyeli çocuklarla dalga geçen öğrencilerin hatta "Suri bum bum" diyerek de onları Beşar Esad'ın nasıl bombaladığını söylediklerini görüşmelerdeki bilgilerden elde edilmektedir. 15 Temmuz ile kıyaslayarak kendilerinin savaşta direndiğini Suriyelilerin ise savaştan kaçtığını söyleyen imam-hatipli öğrencilerin Suriyeli öğrencilerde ciddi bir duygusal zayıflamaya yol açtığı görülmektedir.

Gelecekle İlgili Düşünceleri: "Her çocuğun bir hayali var"

Suriyeli çocukların görüşmeler sonlandırılmadan önce kendilerine, gelecekle ilgili düşünceleri sorulmuştur. Böylelikle kendilerini hangi ülkede konumlandırdıkları ve hangi mesleğe ilişkin kariyer planladıkları ortaya konulmuştur. *"Her çocuğun bir hayali var (Kadir, 17)"*

varsayımıyla sorulan bu soru ile elde edilen anlamlı veriler mevcut toplumsal algının yanılgılarını da ortaya koymaktadır.

Öncelikle katılımcıların gözünde Türkiye ve Suriye birbirinden farklı ülkeler olarak görülmemektedir. Örneğin Türkiye'de farklı bir dil kullandığını öğrenmek Suriyeli çocukların çoğunda bir şaşkınlık oluşturmuştur. Çoğunluğu ülkede Arapça konuluşuyor diye düşündüklerini ifade etmişelerdir. Bu iki ülke arasındaki kültürel ortaklığa işaret ederken bunun yanında şu sözleriyle Mesih (13) söz konusu kültürel ortaklığı belirginleştirmiştir: *"…Bizim gibi konuşuyorsunuz düşündüm. Bide… Suriye'deyken elektrik kesildiğinde Türkiye'de kesilmiş diye sanıyordum…"*

Geleceklerine yönelik verdikleri yanıtlarında Suriyeli katılımcı çocukların zihin dünyasında Türkiye'nin önemli bir yere karşılık geldiği görülmektedir. Meryem (16) Türkiye'ye gelmeden önce de hayali olduğunu söylerken, Abdullah (16) ise Türkiye'nin lider bir ülke olarak algılandığını ifade etmiştir:

> *"…Arkadaşımla hep hayalimiz Türkiye'ye gelmekti. Hayalimizdi zaten. Hayalimizdi ama, böyle olmamalıydı… Öyle geleceğimizi hiç hayal etmezdik…" (Meryem, 16).*

> *"…Müslüman bi ülke elhamdülillah… İhtiyaç duyanları, mazlumları savunan bir ülke. Zulüm gören tüm yeryüzündeki halkın umudu. Yani gerçekten Türkiye İslam'ın son ülke(si)dir diyebilirim. (Abdullah, 16).*

Sorularda kesinlikle siyasi herhangi bir isim veya ifadeye yer verilmese de Suriyeli göçmen öğrencilerin Türkiye denildiğinde Recep Tayyip Erdoğan ismini öne çıkardıkları şu cümlelerinden anlaşılmıştır.

> *"Türk kardeşlerim(e) teşekkür etmek istiyorum. Bide Cumhurbaşkanı(na) çok teşekkür ediyorum. Recep Tayyip Erdoğan. Çünkü biz(i) aldı Türkiye'ye. Araplar almadılar biz(i), ama Recep Tayyip Erdoğan biz(i) aldı" (Suphi, 15).*

> *"…Erdoğan'a teşekkür ediyorum. Biz(i) bu ülkeye kabul ettiği için… Bazı Türkler, "niye geldiniz ki gidin" (diyorlar), başkan bize izin vermişse size ne oluyor (diyorum)" (Meryem, 16).*

Bu noktada birçok Batı ülkesi liderleri göç ve göçmen karşıtı tutum sergilerken, kendilerinin Türkiye'de bu tür ifadelerle karşılaşmamaları bu söylemlerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu veri de yine Türkiye'yi zihinlerinde konumlandırma biçimlerine işaret etmektedir.

Suriyeli çocukların kendilerine Türkiye ile ilgili hayallerini hangi meslek üzerinden kurdukları sorulduğunda ise 2 katılımcı hedefinin olmadığını belirtmiştir. Burada katılımcılardan birisi kendini okulda şu an başarısız gördüğünü, belki ilerleyen zamanda hayal kurabileceğini söylemiştir. Diğeri ise hedefinin henüz mesleğe dönmediğini ama şu hedefi için okumaya devam ettiğini söylemiştir:

> *"Bizim evimiz şu anda bodrum. Çok rutubet var. Sürekli hasta oluyoruz… Annem (için) güzel bir ev yeterli" (Ahmet, 13).*

Bunun yanında 3 katılımcı futbolcu olmak, 2 tanesi öğretmen olmak, 1 tanesi gazeteci olmak, 1 tanesi polis olmak ve 1 tanesi youtuber olmak isterken geriye kalan 9 katılımcı ise doktor olmak istediğini belirtmiştir. Sivrilen bu yanıt için katılımcılara nedeni sorulduğunda şu yanıtın tekrar edildiği keşfedilmiştir: *"…Herkes, tüm doktorlar para için doktor oluyorlar. Yoo ben insanlara yardım etmek istediğim için doktor olmak istiyorum…" (Kadir ,17).* Bu durum da yine katılımcıların yaşadıkları göç ve yerinden edinme deneyimi ile birlikte düşünüldüğünde artan sağlık sorunlarının ve yakın çevredeki can kayıplarının katılımcıların zihinlerini biçimlendirdiği yönünde yorumlanabilmektedir.

Tartışma ve Sonuç

2011 yılında çıkan iç savaşın ardından Türkiye'ye göç eden Suriyeli sayısı günümüzde 3 milyonu aşmıştır. Savaşın süresinin beklenenden uzun sürmesi ve Suriyelilerin Türkiye'de kurmaya başladıkları yaşamları, artık bu göçün bir "misafirlik" yerine "birliktelik" içerdiği yönündeki düşünceyi güçlendirmiştir. Akademik çalışmaların da son dönemde gündemine giren uyum meselesi esasında bu düşüncenin bir tezahürü olarak okunabilmektedir. Bunun yanında gerek kültür çatışması gerekse de güvenlik kaygısı nedeniyle Suriyeli çocukların eğitime dahil edilmesi kritik bir önem taşımaktadır. Bu noktada dezavantajlı konumdaki çocukların eğitimine destek olan Yeryüzü Çocukları Derneği "Onun İşi Okumak" adlı projesiyle, çalışmak durumunda oldukları için eğitimden mahrum kalan Suriyeli çocukları okula kazandırmıştır. Bu araştırma kapsamında da bu çocukların çalışma hayatlarında karşılaştıkları zorluklar, eğitim hayatına dahil olma sürecinde karşılaştıkları zorluklar ve günümüzde eğitimle ilgili yaşadıkları sorunlar kendi deneyimleri ışığında ortaya konulmuştur.

Elde edilen bulgulara göre öncelikle tüm çocukların olması gereken eğitim seviyesinin gerisinde olduğu, Suriye'de savaş sebebiyle Türkiye'de ise çalışmaları sebebiyle bir kaç sene kaybettikleri görülmüştür. Türkiye okullarına başlarken bir sınava alınan, seviyelerine ve tercihlerine göre de bir sınıfa kaydedilen bu çocukların bir kısmının sene kayıplarını telafi ettikleri, ancak 8 çocuğun hala geride kaldığı öğrenilmiştir. Sınıf atlamanın yanında yeni bir eğitime adapte olmanın zorlukları öğrencilerin okulla ilgili en sık dile getirdikleri sorun olmuştur. Dernekte kendilerine sağlanan kurslar ve özel hocalarla istedikleri konuların onlara anlatılmasının bu süreçte önemli bir destek sağladığını belirten Suriyeli çocuklar, bunun yanında eğitimde karşılaştıkları sorunlarla ilgili olarak okullarındaki öğretmenlerin ilgisizliğinden ve sınıf arkadaşlarının çeşitli şekillerde dalga geçmelerinden dolayı duydukları rahatsızlıkları dile getirmişlerdir. Gelecekle ilgili düşüncelerinde ise katılımcıların gerek coğrafi yakınlık gerekse de kültürel ortaklık nedeniyle Türkiye ve Suriye arasında zihinsel bir birliktelik kurdukları tespit edilmiştir. Bu noktada tüm katılımcılar Türkiye'de bir gelecek tahayyülü taşıdıklarını yansıtmışlar ve bazı zorluklarla karşılaşmış olmalarına rağmen Yeryüzü Çocukları Derneğindeki gönüllü eğitmenlerin desteğiyle bu zorluklardan fazla etkilenmediklerini belirtmişlerdir. Meslek noktasındaysa bazı farklılık görünmekle birlikte çoğunluğu, insanların sağlıklı yaşamalarında destek olan bir doktor olma hedefini belirtmişlerdir Bu durum ise Suriyeli çocukların yaşadıkları yerinden edinme deneyimiyle birlikte düşünüldüğünde anlamlı durmaktadır.

Görüşmeler yoluyla elde edilen ve bulgular başlığı altında aktarılan çocukların öykülerinin, deneyimlerinin ve baş etme stratejilerinin tespiti, sosyal hizmet sistemini harekete geçirmek için kritik önem taşımaktadır. Nitekim Suriyeli çocukların eğitime erişimle ilgili sorunlarının çözümü yetersiz kalmakta ve eğitim süreci içerisinde de çeşitli yeni sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu durumda ya mevcut rehberlik öğretmenlerinin aile ile birlikte çalışma yaklaşımı konusunda eğitim almaları ve bu yolla göçmen çocukların eğitime uyumlarında destek olmaları sağlanmalı, ya da okul sosyal hizmeti modeli kullanılmaya başlanarak okullarda olası sorunların önüne geçilmelidir. Çünkü sistem yaklaşımı bağlamında okul sosyal hizmeti, eğitim sisteminin bileşenleri olarak öğretmen, öğrenci, idareci ve dahi mahalle unsurlarıyla birlikte sosyal hizmetin bütüncül bakışını kullanmaktadır. Bu durum ise okulda zaman zaman sosyal işlevselliği tehdit edici durumlara maruz kaldığı saptanan Suriyeli çocukların koruyucu-önleyici sosyal hizmet çerçevesinde koruma altına alınmasını ifade edecektir. Okul sosyal hizmeti uygulamasıyla Suriyeli çocukların karşılaştıkları sorunlara yönelik üretilecek olası çözümlerin katma değeri ise yeni bir araştırma gerektirmektedir.

Kaynakça

Akbaş, E. (2012). Göçmenler arasındaki dayanışmacı ağların dönüşümü: göçmen sivil toplum örgütlerinin yeni misyonu. Ihlamur-Öner, S. G. & Öner, N. A. Ş. (Ed.), *Küreselleşme çağında göç, kavramlar, tartışmalar* (s. 335-351). İletişim Yayınları.

Aras, B. & Yasun, S. (2016). *The educational opportunities and challenges of Syrian refugee students in Turkey: temporary education centers and beyond.* Istanbul Policy Center.

Atasü-Topçuoğlu, R. (2012). *Türkiye'de göçmen çocukların profili, sosyal politika ve sosyal hizmet önerileri: hızlı değerlendirme araştırması*. IOM Yayınları.

Balcı, A. (2011). *Sosyal bilimlerde araştırma: yöntem, teknik ve ilkeler*. Pegem Akademi.

Bartram, D., Poros, M. V. & Monforte, P. (2017). *Göç meselesinde temel kavramlar*. (T. I. Ağabeyoğlu, Çev.) Hece Yayınları.

B.M.M.Y.K. (2005). *İltica ve göç mevzuatı*. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği ve İçişleri Bakanlığı Yayını.

Coşkun, İ. & Emin, M. N. (2016). *Türkiye'deki Suriyelilerin eğitiminde yol haritası: fırsatlar ve zorluklar.* SETA Yayınları.

Coşkun, İ., Ökten, C. E., Dama, N., Barkçin, M., Zahed, S., Fouda, M. & Özsarp, H. (2017). *Engelleri aşmak: Türkiye'de Suriyeli çocukları okullaştırmak.* SETA Yayınları.

Culbertson, S. & Constant, L. (2015). *Education of Syrian refugee children managing the crisis in Turkey, Lebanon, and Jordan.* Rand Corporation.

Çiçekli, B. (2009). *Göç terimleri sözlüğü.* Uluslararası Göç Örgütü Yayınları.

Emin, M. N. (2016). *Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi: temel eğitim politikaları*. SETA Yayınları.

Erdoğan, M. M. (2015). Türkiye'ye kitlesel göçlerde son ve dev dalga: Suriyeliler. Erdoğan, M. M. & Kaya, A. (Ed.), *Türkiyenin göç tarihi 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye göçler* (s: 317-342). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, M. (2014). *Türkiye'deki Suriyeliler: toplumsal kabul ve uyum araştırması*. Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi Yayınları.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2013). *Göç raporu.* Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2014). *Geçici koruma yönetmeliği*. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.

H.Y.D. (2010). *Askıya alınmış çocukluk: Türkiye'de sığınma arayan ailesinden ayrı düşmüş mülteci çocukların durumu.* https://www.mhd.org.tr/assets/2010-askiya-alinmis-cocukluk.pdf (Erişim tarihi: 16 Temmuz 2020).

İçduygu, A. & Aksel, D. B. (2012). *Türkiye'de düzensiz göç*. Uluslararası Göç Örgütü Yayınları.

İ.H.İ.Ö. (2015). *Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların eğitime erişiminin önündeki engeller – kayıp nesil olmalarını önlemek.* https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/turkey1115tu_web.pdf (Erişim tarihi: 16 Temmuz 2020).

Kılıç, G. & Özkor, D. (2019). *Suriyeli çocukların eğitimi araştırma raporu.* Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği.

Kirişci, K. (2014). *Syrian refugees and Turkey's challenges: going beyond hospitality*. DC Brookings.

Mackreath, H. & Sağnıç, Ş. G. (2017). *Civil society and Syrian refugees in Turkey*. Yurttaşlık Derneği.

Martinez, E. (2013). *Attacks on education: the impact of conflict and grave violations on children's futures*. Save the Children.

Mutlu, Y., Kırımsoy, E. & Antakyalıoğlu, Ş. (2016). *Bulanık mekanlarda gölgede kalanlar: Suriyeli mülteci çocuklar ve vatansızlık riski araştırma raporu*. Gündem Çocuk Derneği.

Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal araştırma yöntemleri II* (7. baskı). (S. Özge, Çev.). Siyasal Kitabevi.

Özer, Y. Y., Komsuoğlu, A. & Ateşok, Z. Ö. (2016). Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi: sorunlar ve çözüm önerileri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(37),* 76-110, http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.11696

Sirin, S. R. & Rogers-Sirin, L. (2015). *The educational and mental health needs of Syrian refugee children*. DC Migration Policy Institute.

UNHCR (2013). *The future of Syria: refugee children in crisis*. https://www.refworld.org/pdfid/529c3b4d4.pdf. (Erişim tarihi: 1 Mayıs 2020).

UNICEF. (2015). *Small hands heavy burden how the Syria conflict is driving more childiren into the workforce*. https://www.unicef.es/sites/unicef.es/files/child-labour-final.pdf. (Erişim tarihi: 1 Mayıs 2020).

Yavuz, Ö. & Mızrak, S. (2016). Acil durumlarda okul çağındaki çocukların eğitimi: Türkiye'deki Suriyeli mülteciler örneği. *Göç Dergisi, 3(2),* 175-199, https://doi.org/10.33182/gd.v3i2.578

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Araştırmacıların katkı oranı beyanı / Contribution rate statement of researchers:

    1. Yazar/First author %75,

    2. Yazar/Second author %25.

2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).